

Sorin-Alexandru Vernea

Dreptul comunicării

Editura
Stamangiu
2021

CAPITOLUL VI

Prezentarea adevărului. Dreptul la replică

§1. Prezentarea adevărului. Noțiune

Prezentarea adevărului constituie o obligație în materia comunicării publice, fiind o expresie a principiului obiectivității.

Principiul prezintă relevanță (i) în privința activității jurnaliștilor, pentru informarea corectă a publicului prin intermediul mijloacelor de informare în masă, (ii) în materia publicității, fiind prohibită inducerea în eroare a publicului destinat și (iii) în privința comunicării publice, atât autoritățile, cât și organismele emitente ale informației având obligația de a transmite date corecte.

Ca o garanție a prezentării adevărului, este necesar ca efectuarea comunicării să fie realizată în mod imparțial, prin prezentarea integrală a informațiilor relevante, în urma verificării acestora și a obținerii unui punct de vedere din partea persoanelor sau autorităților implicate.

Prezentarea adevărului nu are natura unei piedici în fața libertății de exprimare, întrucât aceasta din urmă nu constituie un drept absolut, fiind necesară o echilibrare între interesele opiniei publice de a fi informată corect și interesele emițătorului informației de a-și expune în mod liber perspectiva proprie.

Interpretarea informației transmise, prin perspectiva prezentării adevărului, nu poate fi realizată corect, decât prin separarea, într-o manieră perceptibilă pentru receptori, a bazei factuale și a judecăților de valoare (a datelor concrete și a opiniilor), pentru a se evita denaturarea percepției publice a informației comunicate.

După cum am precizat la momentul analizei dreptului la informație, conform art. 31 alin. (2) din Constituție: *„Autoritățile publice, potrivit competențelor ce le revin, sunt obligate să asigure informarea corectă a cetățenilor asupra treburilor publice și asupra problemelor de interes personal”*.

 Reținem, prin urmare, că reglementarea constituțională pentru obligația de prezentare a adevărului pune numai în sarcina autorităților publice această obligație, aceasta neputând fi extinsă și în privința emițătorilor informației din sfera privată, respectiv agenților de comunicare.

O regulă specială regăsim în prevederile art. 31 alin. (4) din Constituție, conform căroră: *„Mijloacele de informare în masă, publice și private, sunt obligate să asigure informarea corectă a opiniei publice”*.

Pentru aceștia din urmă, obligația prezentării adevărului decurge și din reglementări sectoriale, inclusiv din norme nejuridice, de sorginte deontologică.

Astfel, potrivit art. 6 din Legea nr. 148/2000 privind publicitatea, este prohibită publicitatea deceptivă, înșelătoare.

În egală măsură, conform art. 1 din Codul deontologic al ziaristului, adoptat de Clubul Român de Presă, *„ziaristul are datoria primordială de a relata adevărul, indiferent de consecințele ce le-ar putea avea asupra sa, obligație ce decurge din dreptul constituțional al publicului de a fi corect informat”*. Același act conține și obligații specifice precum verificarea informației din cel puțin două surse, în vederea respectării realității faptelor expuse.

Încălcarea obligației de a relata adevărul determină o dezinformare, intenționată sau neintenționată, a publicului receptor. Considerăm că este preferabilă utilizarea termenului de „dezinformare” față de termenul actual de *„fake news”*, ale

cărei dimensiuni nu surprind integral problematica dezinformării, astfel cum s-a arătat în literatura de specialitate^[1].

§2. Dreptul la replică. Noțiune

Dreptul la răspuns, deși recunoscut de unii autori^[2] ca atribut al dreptului la informație, constituie, în realitate, o formă concretă de realizare a libertății de exprimare. Aceiași autori^[3] arată că dreptul la răspuns apare între două persoane care au intrat în conflict prin intermediul media și nu vizează un drept exercitat față de agentul media. Dincolo de această dimensiune, dreptul la răspuns are și o accepțiune *lato sensu*, ce se impune a fi reținută în condițiile reglementărilor naționale actuale. Astfel, dreptul la răspuns desemnează o categorie largă de drepturi nepatrimoniale, din care fac parte atât dreptul la replică, cât și dreptul la rectificare. În acord cu reputeți autori naționali^[4], apreciem că dreptul la răspuns îmbracă trei forme: (i) replica, (ii) rectificarea și (iii) declarația.

Dreptul la replică a fost definit în literatura de specialitate^[5] ca „prerogativa legală conferită persoanei ale cărei drepturi au fost lezate prin afirmații făcute în presă, de a da un răspuns prin care să își exprime explicațiile și rezervele cu privire la aceste afirmații”.

[1] B. OPREA, *Fake news și dezinformarea online: recunoaște și verifică*, Ed. Polirom, Iași, 2021, p. 97.

[2] C.A. PĂIUȘESCU, O. DUȚĂ, *Dreptul comunicării, Considerații teoretice și legislație relevantă*, Ed. Universitară, București, 2011, p. 201.

[3] *Ibidem*.

[4] M. PĂUN și R.-N. RADU, în R.-N. RADU (coord.), *Deontologia Comunicării Publice*, Ed. Polirom, Iași, 2015, p. 134.

[5] C.A. PĂIUȘESCU, O. DUȚĂ, *op. cit.*, p. 200.

Avem o ușoară reținere față de formularea respectivei definiții, întrucât, astfel cum vom vedea, în materia presei scrise, dreptul la replică nu constituie o prerogativă legală, lipsind o reglementare expresă în acest sens. În plus, apreciem că definiția redată nu realizează o diferențiere concretă între dreptul la replică și dreptul la răspuns.

Alți autori^[1] arată că „replica reprezintă un răspuns care comentează sau combate afirmațiile cuiva”. Deși definiția nu este eronată sub aspect funcțional, apreciem că este incompletă. Replica nu poate proveni de la o persoană nelezată de informațiile publicate în presă, ci doar de la cel direct interesat față de efectele materialului lezionar publicat. O altă interpretare ar conduce la concluzia că de fiecare dată când un eveniment este relatat diferit cel din urmă material ar constitui o replică la primul, concluzie ce nu poate fi acceptată.

Distincția între drept la replică, drept la rectificare și drept la răspuns este regăsită în literatura de specialitate națională din ultimele două decenii^[2].

📖 Sintetic, apreciem că dreptul la replică ar trebui definit ca fiind *un drept subiectiv nepatrimonial, prin intermediul căruia o persoană fizică sau juridică lezată printr-un material de presă are posibilitatea de a se apăra solicitând publicarea propriei poziții asupra aceluiași subiect.*

Dreptul la rectificare reprezintă o specie a dreptului la replică, fiind *un drept subiectiv nepatrimonial, prin intermediul căruia o persoană fizică sau juridică lezată prin publicarea unei*

^[1] C.M. CERCELESCU, *Regimul juridic al presei – Drepturile și obligațiile jurnaliștilor*, Ed. Teora, București, 2002, p. 130.

^[2] D.T. POPA, *Dreptul Comunicării (presa scrisă, vorbită și televizată)*, Ed. Norma, București, 1999, p. 290; M. PĂUN și R.-N. RADU, în R.-N. RADU (coord.), *op. cit.*, p. 133.

informații, cuantificabile material, eronate, are posibilitatea de a se apăra solicitând rectificarea erorii sau publicarea unei dezmințiri.

Considerăm că dreptul la rectificare este derivat din dreptul la replică, și nu direct din dreptul la răspuns^[1], întrucât acesta are ca premisă preexistența unei lezări a drepturilor și intereselor legitime ale unei persoane, prin publicarea de informații cuantificabile material, inexacte. Rolul dreptului la rectificare este acela de a înlătura efectele comunicării publice a unui material inexact, prin indicarea elementelor prezentate eronat și a celor corecte^[2].

Dreptul la declarație constituie o ultimă accepțiune a dreptului la răspuns, fiind definit drept „o afirmație deschisă a unor convingeri, opinii și sentimente”^[3]. Cu titlu prealabil, trebuie să reținem că reglementarea actuală nu recunoaște *expressis verbis* apartenența declarației la formele răspunsului dat prin presă, însă, conform dispozițiilor art. 72 alin. (1) din Legea presei nr. 3/1974, în prezent abrogată^[4]: „Persoana fizică sau juridică lezată prin afirmații făcute în presă și pe care le consideră neadevărate poate cere, în termen de 30 de zile, ca organul de presă în cauză să publice sau să difuzeze un răspuns sub formă de replică, rectificare ori declarație”. Pornind de la acest text, de inspirație franceză^[5], majoritatea autorilor români

[1] Dat fiind raportul de tip întreg-parte dintre dreptul la răspuns și dreptul la replică, putem subsuma rectificarea unei forme de răspuns, fapt realizat de altfel și de literatura de specialitate redată în continuare.

[2] J.M. AUBY, R. DUCOS-ADER, *op. cit.*, p. 445.

[3] M. CERCELESCU, *op. cit.*, p. 130.

[4] B. Of. nr. 48 din 1 aprilie 1974, abrogată prin Legea 95/2012 privind abrogarea Legii presei din Republica Socialistă România nr. 3/1974, M. Of. nr. 453 din 4 iulie 2012.

[5] D.T. POPA, *op. cit.*, p. 290.

rețin că declarația constituie o formă de răspuns și astăzi, ulterior abrogării Legii nr. 3/1974.

Spre deosebire de replică și rectificare, declarația nu presupune preexistența lezării drepturilor sau intereselor legitime ale unei persoane și constituie o expunere ideatică a unei poziții cu privire la o chestiune anterior publicată. Declarațiile se dau, de regulă, prin birourile de presă ale diferitelor entități, în vederea oficializării poziției adoptate de respectiva instituție față de un subiect determinat.

§3. Sediul materiei

3.1. În materia presei scrise, în format fizic sau on-line

Deși dreptul la replică nu beneficiază de o reglementare generală, aplicabilă atât în materia presei scrise, a presei on-line și a conținutului audiovizual, existând prevederi speciale doar pentru acesta din urmă, în jurisprudența Curții Constituționale s-a reținut că dreptul la replică are o natură constituțională.

☞ Astfel, în Decizia C.C.R. nr. 8/1996^[1] s-a reținut că „dreptul la replică nu este menționat în mod expres în dispozițiile Constituției, dar, printr-o interpretare sistematică a prevederilor acesteia, rezultă caracterul constituțional al acestui drept”.

Pentru a ajunge la această afirmație, Curtea a avut în vedere că, în condițiile art. 15 din Constituție, cetățenii beneficiază de

^[1] Privind excepția de neconstituționalitate a prevederilor art. 74 alin. (2) și ale art. 75 alin. (2) din Legea presei nr. 3/1974, M. Of. nr. 129 din 21 iunie 1996.

drepturile și de libertățile prevăzute în aceasta, inclusiv libertatea de exprimare și dreptul la informație, garantate de art. 30 și art. 31 din Constituție. Astfel, în condițiile în care libertatea de exprimare nu poate prejudicia demnitatea, onoarea, viața privată și dreptul la propria imagine al unei persoane, iar mijloacele de informare în masă sunt obligate să asigure informarea corectă a opiniei publice, Curtea a apreciat că dreptul la replică are valoarea unui drept constituțional corelativ dreptului la liberă exprimare, fiind o formă de realizare a răspunderii pentru informațiile comunicate public.

✎ În jurisprudența C.E.D.O. s-a reținut că jurnalistul are obligația de a adopta o poziție echidistantă și profesionistă, asigurând persoanei la care face referire în materialul său posibilitatea de a-și expune propria viziune asupra situației de fapt, prin asigurarea dreptului la replică^[1].

În egală măsură, în cauzele *Ediciones Tiempo S.A. c. Spaniei și Haider c. Austriei*^[2] s-a statuat că libertatea de exprimare cuprinde și dreptul la replică, întrucât acesta din urmă constituie o garanție a pluralismului informațional.

La nivelul sistemului normativ al Uniunii Europene, dreptul la replică este asigurat prin dispozițiile art. 23 din Directiva 89/552/EEC privind coordonarea anumitor acte cu putere de lege și acte administrative ale statelor membre cu privire la desfășurarea activităților de difuzare a programelor de televiziune, însă, după cum s-a arătat în literatura de specialitate,

^[1] C.E.D.O. cauza *Europapress Holding D.O.O. c. Croației*, Hotărârea din 22.10.2009, disponibilă on-line la <https://www.echr.coe.int/>

^[2] Ambele citate de S. STOICESCU, *Libertatea de exprimare versus dreptul la reputație*, Ed. Hamangiu, București, 2019, p. 232.

extinderea aplicabilității acestei prevederi în presa on-line este incertă^[1].

Deși acest fapt constituie un deziderat, în prezent, nu există o reglementare concretă care să extindă dreptul la replică, astfel reglementat, și în materia presei on-line.

📖 În concret, **reținem** că în materia presei scrise și a presei on-line dreptul la replică nu beneficiază de o reglementare expresă, însă, în condițiile obligativității jurisprudenței C.E.D.O., alături de interpretarea dată de către Curtea Constituțională a României prin Decizia nr. 8/1996, putem reține că dreptul la replică este corelativ libertății de exprimare, fiind rezultat din ansamblul reglementărilor menționate.

3.2. În materia serviciilor audiovizuale

Spre deosebire de presa scrisă, serviciile audiovizuale beneficiază de o reglementare separată și detaliată a dreptului la replică, astfel, conform art. 41 alin. (1) din Legea audiovizualului nr. 504/2002: „Orice persoană fizică sau juridică, indiferent de naționalitate, ale cărei drepturi sau interese legitime, în special reputația și imaginea publică, au fost lezate prin prezentarea de fapte inexacte în cadrul unui program, beneficiază de dreptul la replică sau la rectificare”.

Art. 41 alin. (3) din același act normativ prevede că difuzarea replicii sau a rectificării nu exclude dreptul persoanei lezate de a pretinde despăgubiri în fața instanțelor judecătorești.

Reglementarea detaliată a conținutului și procedurii de exercitare a dreptului la replică ori rectificare este regăsită în

^[1] A. KOLTAY, *The right to reply. A comparative approach*, Iustum Aequum Salutare, III.2007/4, p. 207-208, citat de S. STOICESCU, *op. cit.*, p. 233.

Titlul IV – art. 49-63 din Decizia C.N.A. nr. 220/2011 privind Codul de reglementare a conținutului audiovizual^[1].

O altă reglementare a dreptului la replică, respectiv rectificare, se regăsește în cuprinsul art. 14 din Legea nr. 41/1994 privind organizarea și funcționarea Societății Române de Radiodifuziune și a Societății Române de Televiziune. Deși respectivele norme conțin o procedură proprie, acestea intră în contradicție cu prevederile Legii nr. 504/2002 și ale Deciziei C.N.A. nr. 220/2011.

După aprecierea noastră, Legea nr. 41/1994 conține dispoziții speciale, incidente numai pentru acordarea dreptului la replică, respectiv rectificare, pentru informațiile publicate de către Societatea Română de Radiodifuziune și de către Societatea Română de Televiziune, iar pentru informațiile publicate de alte entități se aplică dispozițiile generale, respectiv prevederile Legii nr. 504/2002 și ale Deciziei C.N.A. nr. 220/2011. Această constatare are ca fundament principiul de drept *specialia generalibus derogant* (norma specială derogă de la norma generală), fiind aplicabile prevederile speciale, acolo unde acestea există, chiar dacă norma generală este detaliată și ulterioară normei speciale^[2]. În continuare vom analiza cadrul general, iar ulterior vom puncta particularitățile cadrului special, prevăzut de Legea nr. 41/1991.

^[1] M. Of. nr. 174 din 11 martie 2011.

^[2] În domeniul juridic, ca un corolar al principiului *specialia generalibus derogant*, s-a stabilit că o lege generală nouă nu poate abroga o lege specială anterioară, decât în mod expres, printr-o prevedere normativă punctuală.